

חוק זכויות נפגעי עבירה: מסע לשינוי משפטי וחברתי" - עורכים: אורי ינאי, בת-עמי ברוט, כרמית קלר-חלמיש

"חוק זכויות נפגעי עבירה: מסע לשינוי משפטי וחברתי" - (עורכים: אורי ינאי, בת-עמי ברוט, כרמית קלר-חלמיש). הוצאת רסלינג, 2025, 457 עמודים

המשפט הפלילי היה בעבר עניין פרטי, לפחות בחלקו. כך למשל מופיע במקרא 'גואל הדם' השייך למשפחת הנפגע, שמטרתו היא להרוג את הרוצח. לנפגעים ולמשפחותיהם היה חלק פעיל ביותר במשפט (אם לא העיקרי). עד היום ישנן מדינות שבהן לקרבן ומשפחתו יש דרך להביע את דעתם. כך למשל במספר מדינות, במיוחד מאלו המושפעות מהמשפט המוסלמי כגון איראן, פקיסטן ואחרות, עונש המוות במקרה רצח יכול להיות מוחלף ע"י משפחת הקורבן בכופר (המכונה דֵּיָה). ואפשרות זאת קיימת במגוון עבירות רכוש ואלימות.

רק במשפט המודרני הפך פתאום זה להיות עניין המסור לציבור בלבד. יש הטוענים כי הסיבה היא חוסר האפשרות לצדק במקרה שבו משפחות הפוגע והנפגע מעורבות. זאת משום שהמציאות לימדה שיחסי הכוחות בין המשפחות קבעו הרבה יותר מאשר שיקולי צדק. מלומדים אחרים טוענים כי

הסיבה קשורה לרצונו של השלטון (בעבר המלך), להיות היחיד שיקבע את תוצאות הסכסוך. זאת כחלק מניסיון לחזק את מעמדו.

תהיה הסיבה אשר תהיה, במדינות המערב הנפגע היה תמיד מחוץ להליך, וגם בישראל שירשה את המשפט האנגלי היה זה המצב. אלא שבעשרות השנים האחרונות ישנה מגמה כלל עולמית לזכויות הנפגעים, וזו השפיעה גם על ישראל. עד לחקיקת החוק הנוכחי, כמעט ולא היה ייצוג לנפגע במערכת המשפט הישראלית. פה ושם היו סעיפי סנונית ראשונים שאפשרו פיצוי לניזוק מעבירה (סעיף 77 לחוק העונשין), איסור פרסום פרטים על נפגעים (352 לחוק העונשין ו-24 לחוק הנוער), ועוד. אולם חוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א-2001 היה החוק הראשון (והעיקרי עד ימינו) שניסה לאגד את זכויותיהם של הנפגעים בהליך הפלילי.

הספר שלפנינו מחולק לשלושה ראשים המסודרים כרונולוגית. החלק הראשון עוסק בהיסטוריה של חקיקת החוק. הוא כולל שני מאמרים. הראשון של אנשי המדינה שתמכו בחוק מתוך המערכת, המתאר את ההליכים והוועדות שקדמו לו (יהודית קרפ, וענת אסיף גיל). השני של אורי ינאי וטלי גל המתארים את הארגונים האזרחיים למיניהם שפעלו והשתדלו מחוץ למערכת. אלו ואלו פעלו במשותף והצליחו לשכנע את המחוקקים לחוקק את החוק שלפנינו.

החלק השני עוסק ביישום החוק בהווה והשפעתו על שחקנים שונים במערכת. מאמרה של דנה פוגץ' עוסק בייצוג המשפטי של נפגעי עבירה בשלל שלבים של ההליך המשפטי (החל מאיסור פרסום פרטים, ועד לייצוג לפני וועדת שחרורים); מאמרה של ענבר קידר-ברוך דן בהחלת החוק על נפגעי עבירה בצה"ל (בדגש על נפגעות הטרדות ועבירות מין); מאמרים העוסקים בחוויותיהם של נפגעי עבירות מין בהליך המשפטי, ושל הפרקליטים המטפלים בעבירות אלו, ועוד. בכל המאמרים

תהיה הסיבה אשר תהיה, במדינות המערב הנפגע היה תמיד מחוץ להליך, וגם בישראל שירשה את המשפט האנגלי היה זה המצב. אלא שבעשרות השנים האחרונות ישנה מגמה כלל עולמית לזכויות הנפגעים, וזו השפיעה גם על ישראל.

נראית בבירור השפעתו של החוק על הפרקטיקה ועל התפיסה המשפטית. אם בעבר נפגעי העבירה לא נתפסו כחלק מההליך, הרי כיום אין מחלוקת על מקומם בו.

החלק השלישי עוסק בעתיד, ומנבא את הכיוון אליו ילכו זכויותיהם של נפגעי עבירה, ליתר דיוק מקווה לו. החוק שלפנינו עוסק אך ורק במעורבות הנפגעים בהליכים הפליליים למיניהם. אולם התנועה למען נפגעי העבירה גרסה וגורסת שאין די בכך. הטענה היא כי יש לפעול הן לשירותי סיוע לנפגעים, והן לפיצויים חומריים, והכל מטעם המדינה. ההיגיון ברור. מדינת הרווחה המודרנית דואגת לאנשים בעלי מוגבלויות מלידה, לנפגעי תאונות עבודה, לנפגעי פעולות איבה, ללוקים בנפשם ועוד אוכלוסיות אחרות. למה לכן יגרע חלקם של נפגעי עבירה? אחרי ככלות הכל המדינה היא זאת האחראית לספק לציבור הגנה מפני פושעים ועבריינים. אם נכשלה המדינה בתפקידה זה, האם אין זה הגיוני שתישא בתוצאות ובפיצויים? למה לכן יגרע חלקו של נפגע עבירה משאר הנפגעים?

מדינת הרווחה המודרנית דואגת לאנשים בעלי מוגבלויות מלידה, לנפגעי תאונות עבודה, לנפגעי פעולות איבה, ללוקים בנפשם ועוד אוכלוסיות אחרות. למה לכן יגרע חלקם של נפגעי עבירה?

נראה שכל הכותבים שלפנינו (ולא רק העוסקים בעתיד) סבורים שזו צריכה להיות המטרה הסופית. החוק הוא לכן רק שלב בכיוון הכללי שהמערכת צועדת אליו. הבעיה המרכזית היא כמובן השאלה התקציבית, אך שאלות פיננסיות כאלו תמיד עלו, ובסופו של דבר נפתרו בדרך זו או אחרת.

הספר משכנע ומעניין, אולם שלוש נקודות חסרות בו. ראשית, אין בו ניתוח משפטי של החוק עצמו, כולל תקדימי פסיקה שאולי קבעו הלכות חשובות. מן הראוי היה שמאמר אחד לפחות יהיה משפטי טהור.

שנית, בולט העדר אחריותם של הפוגעים עצמם. אחרי ככלות הכל, הם אלו שגרמו לסבל. אין בכל הספר אפילו מאמר אחד שיבדוק את אפשרות המדינה להיפרע מהפוגעים. ההנחה המובלעת היא

שלא ניתן יהיה להוציא מהם דבר, אולם ייתכן וימצאו דרכים ללחוץ עליהם (או על משפחותיהם) לשאת בחלק מהפיצוי. לכל הפחות צריך להשתדל.

הנקודה השלישית היא טכנית יותר. אין בספר מפתחות מספקים ומשום מה אפילו החוק עצמו לא נמצא בו (שלא לדבר על התקנות). רצוי היה לתקן זאת.

שלושת עורכי הספר הם כולם בעלי ידע אקדמי ומעשי בתחום. ד"ר ברוט היא ממונה ארצית על נפגעי עבירה בפרקליטות המדינה, ד"ר קלר-חלמיש עוסקת בתחום באיגוד מרכזי הסיוע לנפגעי/ות תקיפה מינית, ופרופ' (אמריטוס) אורי ינאי חוקר נפגעי איבה ופשעה שנים רבות (גילוי נאות, ידיד אישי של כותב הסקירה).

מומלץ לכל העוסקים במשפט פלילי, במיוחד לאלו העוסקים בעבירות אלימות ומין, ולאלו שנפגעי עבירה ניצבים לפניהם.